

До книги додано досить детальний показник вітчизняної та зарубіжної літератури, в якому наведені основні праці з проблеми патогенезу гіпертонічної хвороби. Вихід цієї монографії слід вітати. Можна лише пошкодувати, що корисна і потрібна книга видана дуже невеликим тиражем.

І. В. Щоголева

**Рецензія на II збірник «Некоторые философские вопросы
медицины и естествознания», Медгиз УССР,
Київ, 1960, 419 стр.**

Збірник складений з наукових повідомлень, зроблених ученими Київського медичного інституту на філософських семінарах професорсько-викладацького складу.

Збірник складається з двох розділів: 1) «Проти ідеалістичних і метафізичних концепцій у біології і медицині» і 2) «Закономірні зв'язки в явищах, які вивчаються медициною».

Цікава стаття К. Ю. Кострюкової «До критики теоретичних основ хромосомної теорії спадковості». Узагальнюючи величезний матеріал, нагромаджений сучасною біологією з проблеми спадковості та її мінливості, автор переконливо показує неспроможність спроб прихильників формальної генетики пристосувати їх старі ідеалістичні і метафізичні побудови до новітніх відкриттів цитології, біохімії, мікробіології. Робота спирається на міцну базу мічуринської біології, справляє добре враження ясністю і логічністю та переконливістю викладу. В статті використані нові дані, одержані, зокрема, українськими вченими. Вдало доповнюють роботу К. Ю. Кострюкової статті І. Панчева, С. М. Ціпер і Д. І. Геніна. Стаття болгарського філософа І. Панчева містить аргументовану критику помилок деяких польських біологів — прихильників хромосомної теорії спадковості. Переконливо показані безпідставність і безплідність ряду концепцій генетиків-морганістів.

Поверхнева аргументація ряду положень статті В. М. Нехаєва «До питання про спадковість набутих ознак». Відомо, що І. П. Павлову та його учням вдалося закріпити спадково деякі змінені властивості основних нервових процесів (наприклад, рухомості), але прямі експериментальні докази можливості перетворення умовних рефлексів у безумовні поки що не одержані.

І хоч факт успадкування набутих ознак не викликає у біологів-матеріалістів сумніву, — проблема ця зберігає свою актуальність. Її складність і недостатня розробленість не знайшли належного відбиття в статті В. М. Нехаєва.

Критика генної теорії спадковості, яка міститься в статті Л. В. Гаркуші «Проти ідеалістичних і метафізичних перекручень співвідношення необхідності і випадковості в біології», побудована на застарілих фактах і тому дуже програє в переконливості. Стаття Л. В. Гаркуші містить також серйозну позитивну розробку проблеми необхідності і випадковості в біології. Думки автора про взаємовідношення випадковостей, які виступають як форма прояву необхідності і тих випадковостей, що лише доповнюють дану необхідність, заслуговують значної уваги. Однак автор, на наш погляд, не досить підкреслює «активність» випадковості щодо необхідності, тобто те, що необхідність утворюється багатьма випадковостями, що вона відбиває тенденцію їх розвитку, їх спільне, істотне.

Автор підкріплює висловлені ним філософські положення окремими прикладами з медицини. Методологічно правильніше було б застосувати категорії необхідності і випадковості для аналізу основних закономірностей живого: обміну речовин, еволюції організмів, розвитку і деградації окремих органів, закономірностей вищої нервової діяльності. В статті багато говориться про спадковість і мінливість організмів, але діалектика їх взаємовідношень не розкрита.

Критика ідеалістичних і метафізичних теорій у ряді статей першого розділу (статті Н. В. Фетісова, С. М. Бірінбойма і С. Д. Равіковича, Г. Б. Агаркова) або зовсім відсутня, або відсунута на другий план.

Критикуючи ідеалістичні концепції в сучасній онкології, Ф. А. Глузман обвинуватив прихильників мутаційної теорії рака в агностицизмі й індетермінізмі. Цей висновок слід було б обґрунтувати, бо сама по собі мутація не є чимось абсолютно випадковим: відомі численні фізичні і хімічні мутагени, в дії яких закономірно присутні причина і наслідок. Автор недосить обґрунтовує також своє критичне ставлення до вчення про канцерогенні речовини як причину рака. Назвати цей напрям ідеалістичним — ще не означає довести його ідеалістичну природу. Можливо, що в найближчі роки будуть одержані надійні експериментальні докази вірусної етіології злоякісних новоутворень людини; тоді, мабуть, канцерогенним речовинам буде надана роль умов, які сприяють розвитку рака, а не викликають його. Але навряд чи навіть у цьому випадку припустимо навішувати ярлик ідеалізму на визнаний напрям в онкології, що дав чимало цінних для теорії і практики фактів.

зіології» містить багатий фактичний матеріал, вдало підібраний для ілюстрації положень про взаємозв'язок органів і функцій у цілісному організмі. Плодотворні думки автора про відміни між безумовними рефlekсами залежно від ступеня їх еволюційного закріплення, про надто стійке закріплення і про розрив фізіологічних зв'язків як про причини хвороби. На жаль, філософська частина роботи менш вдала.

Стаття В. П. Рудіна, якою закінчується другий розділ збірника, присвячена дуже цікавому і недосить розробленому питанню класифікації медичних наук. Однак автор не справився в повній мірі з поставленим завданням. До першої групи наук («природничо-медичні науки») автор поряд з анатомією, фізіологією, загальною патологією тощо, відносить також загальну діагностику і терапію. На стор. 413 В. П. Рудін твердить, що «методи дослідження природничо-медичних наук — «об'єктивні». Тим самим припускається (а в дальшому і твердиться), що інші медичні науки, зокрема клінічні, користуються переважно суб'єктивними методами. Це невірно. Звичайно, суб'єктивне дослідження відіграє і відіграватиме серйозну роль у клінічних науках. Але абсолютизація суб'єктивного методу ненаукова; вона неправомірно применшує значення таких загально визнаних клінічних методів, як рентгенологічний, гематологічний, цитологічний і багато інших; не враховує того, що генеральна лінія розвитку медицини йде в напрямі створення все нових об'єктивних клінічних методів.

Характерною відміною першої групи наук є застосування ними експериментального методу. В клінічних і гігієнічних науках експеримент завжди відіграватиме другорядну роль, і виділення групи наук, які користуються цим методом переважно, — природне і правомірне. В цьому випадку науки, які В. П. Рудін відносить до підгрупи першої групи — «Теорія медичної практики», відійдуть у свою природну галузь клінічних наук. Назва першої групи «експериментальні медичні науки» здається більш вдалою.

Третій групі наук автор дає назву «соціальна гігієна», але відносить сюди значно ширше коло питань, ніж те, яке раніше вкладалось у цей термін. Більш вдалою була б назва «гігієнічні науки», яка цілком відповідає змісту, що вкладається в неї, і є загальноприйнятною.

На стор. 409 автор твердить, що діалектичний матеріалізм включає в себе гносеологію, логіку і діалектику. Тим часом загальновідоме лєнінське визначення, що діалектика, це і є гносеологія і логіка марксизму.

Стаття С. С. Гурвича «Про закономірний зв'язок явищ і його відбиття медичними науками» покликає надати другому розділу цільності і завершеності. Завдання це здійснене лише частково, насамперед через різноманітність тематики і різницю в рівні узагальнення матеріалу авторами різних статей. С. С. Гурвич на стор. 242 пропонує класифікацію понять «руху» як руху в просторі і часі, «зміни» як руху, зв'язаного з кількісними та якісними змінами і «розвитку» як переходу до нового. Але хіба зміна і розвиток не відбуваються також у просторі і в часі? Хіба рух не зв'язаний завжди з кількісно-якісними зрушеннями, з переходом до нового? І хіба в основі руху, зміни і розвитку не лежить боротьба і єдність протилежностей?

На стор. 240 автор некритично цитує помилкове визначення хвороби як порушення працездатності.

Найбільш істотним недоліком збірника в цілому є емпіричний характер ряду статей. Біологічні і медичні дані викладаються часто без спроб їх узагальнення, філософські і природничо-наукові положення іноді наводяться поруч, без взаємопроникнення. Тому філософські положення часто висловлюються без органічного зв'язку з усією роботою.

На відміну від попереднього збірника, в якому трактувались основні категорії медицини, такі як етіологія, патогенез, норма і хвороба, видужання і т. п., цей збірник бідніший за проблематику; в ньому розглядається ширше коло, але в основному другорядних питань. При викладі філософських категорій не показано їх співвідношення з категоріями медицини.

Збірник являє собою певний крок по шляху розв'язання актуальних філософських проблем сучасної біології і медицини і викличе певний інтерес серед біологів, медиків і філософів.

В. М. Нічик і В. А. Барабой.